

การศึกษาพัฒนาการและการอนุรักษ์โคมล้านนา
ของหมู่บ้านเมืองสาตร ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่

A STUDY OF DEVELOPMENT AND CONSERVATION OF LANNA
LANTERN IN MUANG SART VILLAGE, NONGHOI SUBDISTRICT,
MUANG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

ผู้วิจัย วชิราภรณ์ บุญเพชร¹
อาจารย์ที่ปรึกษา อัญชลี โสมดี²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและพัฒนาการโคมล้านนาของหมู่บ้านเมืองสาตร ตลอดจนปัจจัยสนับสนุนและส่งผลกระทบต่อการผลิตโคมล้านนา รวมทั้งพัฒนาการและการอนุรักษ์โคมล้านนาหมู่บ้านเมืองสาตรให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 20 ราย ได้แก่ ผู้ผลิตและจำหน่ายโคมล้านนาเป็นระแวงเวลาน้อยกว่า 20 ปี จำนวน 12 ราย ผู้อาวุโสที่ผลิตโคมล้านนาเป็นเวลา 20 ปีขึ้นไป จำนวน 5 ราย ประธานชุมชนเมืองสาตรหลวง จำนวน 1 ราย เจ้าอาวาสวัดเมืองสาตรหลวง และวัดเมืองสาตรน้อย จำนวน 2 รูป ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า แม่บัวไหล คณะปัญญา เป็นคนแรกที่ประดิษฐ์โคมล้านนาของหมู่บ้านเมืองสาตร พัฒนาการของโคมล้านนาจากอดีตสู่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบวัสดุ และอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต ส่วนประกอบของโคม วิธีการทำ การเก็บรักษา ประโยชน์ใช้สอย และการประชาสัมพันธ์ ปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการผลิตโคมคือ วัสดุดีและอุปกรณ์ซึ่งหาซื้อได้ง่ายในท้องถิ่น ผู้ผลิตสามารถออกแบบและทำโครงสร้างได้เอง ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการผลิตโคมล้านนา ได้แก่ วัสดุดิบราคาไม่คงที่ ปัญหาแรงงาน การลอกเลียนแบบสินค้า และ

¹ นักศึกษาด้านการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

² รองศาสตราจารย์., อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

การผูกมัดตราคา การอนุรักษ์โคมล้านนาใช้วิธีถ่ายทอดความรู้ ส่วนวิธีส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ควรจัดให้มีถนนคนเดินภายในหมู่บ้าน

คำสำคัญ: การอนุรักษ์, พัฒนาการ, ประวัติความเป็นมา, โคมล้านนาของหมู่บ้านเมืองสาทร

ABSTRACT

The purposes of this research was to study the history and development of Lanna lantern in Muang Sart Village; The supporting and effective factors in production, including Lanna lantern development and conservation for the cultural tourism. Twenty samples population composed of 12 producers of Lanna lantern less than 20 years of production, 5 producers that produce less than 20 years, 1 community leader, 2 Muang Sart Loung and Muang Sart Noi abbots. The gathering of data was from observation and non participation, observation questionnaires and interviews. Descriptive statistics was employee in data analysis.

The research was found that: Mrs. Bualai Kanapanya, who was the first Lanna lantern producer in the Village. The development of Lanna lantern from past to present has changed in design, materials and equipments for production, components of Lanna lanterns, methods, storage, benefits and public relations. The supporting factor to promote Lanna lanterns are materials are easy to buy. The manufacturing problems are: the materials are not price stable, lack of labor, product copy and underselling price problems. To conserve the lantern craft, producers need to pass on the knowledge to young generation and to promote cultural tourism by holding Muang Sart Walking Street.

Keywords: Conservation, Development, History, Lanna Lantern in Mauang Sart Village

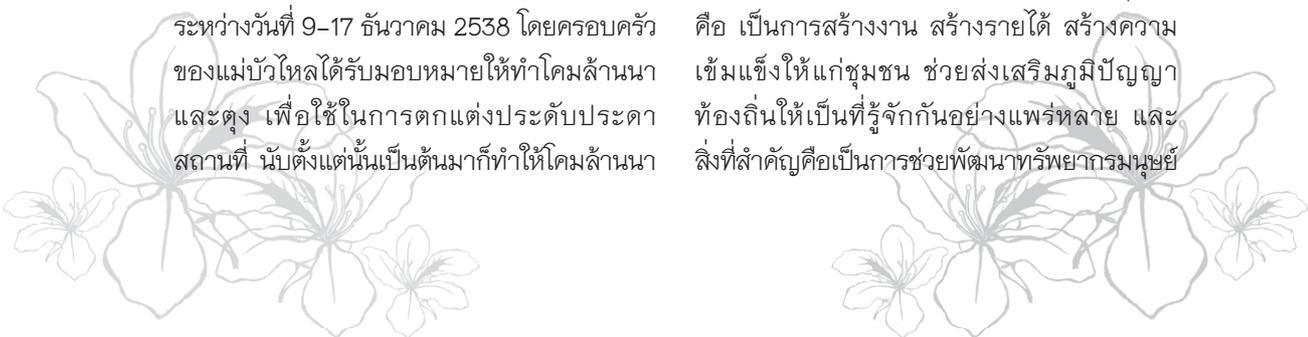

บทนำ

หมู่บ้านเมืองสาทรเป็นหมู่บ้านหนึ่งซึ่งอยู่ในตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่บนถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน ใกล้กับตลาดหนองหอย และอยู่ในเขตการปกครองของแขวงกาวิละ เทศบาลนครเชียงใหม่ บ้านเมืองสาทร ประกอบไปด้วย 2 ชุมชนย่อย คือ บ้านเมืองสาทรหลวง และบ้านเมืองสาทรน้อย ชาวเมืองสาทรมีบรรพบุรุษเป็นคนไทเขินซึ่งได้อพยพมาจากเมืองสาด แคว้นเชียงตุง รัชชาน ในยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าวใส่เมือง (พระครูรัตนชัยธรรม, 2548: 7) และคนเขินจะมี พระสุวรรณค์ เป็นอย่างยิ่ง ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะหัตถกรรมต่างๆ ในปัจจุบันหมู่บ้านเมืองสาทรได้เป็นแหล่งผลิต โคมไฟล้านนา หรือโคมล้านนาแหล่งใหญ่ของประเทศ

การประดิษฐ์โคมล้านนาของหมู่บ้านเมืองสาทร ได้เริ่มต้นมาจาก แม่บัวไหล คณะปัญญา (บัวไหล คณะปัญญา, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2555) ซึ่งได้เป็นผู้ริเริ่มประดิษฐ์เป็นคนแรก แต่เดิมที่แม่บัวไหลเป็นชาวบ้านสันทราย และได้มาแต่งงานกับพ่อศรีลา คณะปัญญา ที่หมู่บ้านเมืองสาทรแห่งนี้แม่บัวไหล จึงได้นำเอาความรู้ในการประดิษฐ์โคมล้านนามาถ่ายทอดให้แก่เพื่อนบ้านในละแวกใกล้เคียง โคมล้านนาของหมู่บ้านเมืองสาทร เริ่มมีชื่อเสียงโด่งดังจนเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย สืบเนื่องมาจากจังหวัดเชียงใหม่ได้รับเกียรติให้เป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันกีฬาซีเกมส์ครั้งที่ 18 ระหว่างวันที่ 9-17 ธันวาคม 2538 โดยครอบครัวของแม่บัวไหลได้รับมอบหมายให้ทำโคมล้านนา และตั้ง เพื่อใช้ในการตกแต่งประดับประดาสถานที่ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาก็ทำให้โคมล้านนา

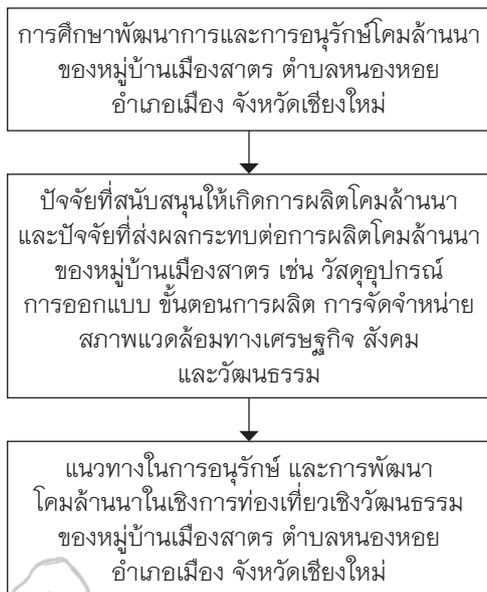
ของแม่บัวไหลเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของผู้ที่เข้าร่วมงานในด้านความละเอียด ประณีต สวยงาม และมีความแข็งแรงคงทน ในอดีต การจุดโคมไฟจะใช้สำหรับงานประเพณียี่เป็ง หรือเทศกาลลอยกระทง เพื่อเป็นการสักการบูชา พระพุทธเจ้าในคืนวันเพ็ญเดือนสิบสอง (ยี่เป็ง ล้านนา) ตามคติและความเชื่อที่ว่าแสงประทีปที่ส่องสว่างมาจากโคมไฟจะช่วยส่องประกายให้การดำเนินชีวิตมีความเจริญรุ่งเรืองและอยู่เย็นเป็นสุข เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง และมีสติปัญญาที่ดี และยังมีความเชื่ออีกว่าเป็นการบวงสรวงพระเกษแก้วจุฬามณีบน สรวงสวรรค์ (ธนเศรษฐ์ เจริญเมือง, 2538: 27-28) นอกจากนี้วัตถุประสงค์ในการนำโคมมาใช้สักการบูชาพระพุทธเจ้าแล้ว ในช่วงเทศกาลเดือนยี่เป็ง โคมล้านนาจะถูกจุดให้ส่องสว่างไสวตามอาคารบ้านเรือน สถานที่ที่สำคัญ ตลอดจนตามถนนหนทาง แต่ในปัจจุบันได้มีการนำโคมล้านนาไปใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่งสถานที่ต่างๆ เช่น วัด โรงแรม ร้านอาหาร รีสอร์ทใช้ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง ใช้ในงานบุญ พิธีที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต หรือในพระราชพิธีสำคัญต่างๆ และยังสามารถนำไปเป็นของฝาก หรือของที่ระลึกได้อีกด้วย จะเห็นว่าโคมล้านนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชาวล้านนามาตั้งแต่ในอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าในปัจจุบันเหลือผู้ผลิตอย่างจริงจังเพียงไม่กี่รายเท่านั้น แต่ถ้าหากโคมล้านนาของหมู่บ้านเมืองสาทรได้รับการสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ก็จะเกิดประโยชน์แก่คนในชุมชน คือ เป็นการสร้างงาน สร้างรายได้ สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ช่วยส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย และสิ่งที่สำคัญคือเป็นการช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ในเรื่องความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน และยังสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าในตลาดท่องเที่ยวได้เช่นกัน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับโคมล้านนาในด้านพัฒนาการและการอนุรักษ์ไว้เป็นหลักฐาน ก่อนที่อาชีพดังกล่าวจะสูญหายไปจากชุมชนเมืองสาทรหลวงและเมืองสาทรน้อย อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีให้แก่ชาวบ้านของหมู่บ้านเมืองสาทรได้ตระหนักถึงความสำคัญ และเห็นคุณค่าของโคมล้านนา นอกจากนี้แล้วก็ยังทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึภาคภูมิใจในอาชีพที่บรรพบุรุษของตนเองได้สร้างไว้ ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันที่จะช่วยฟื้นฟู และอนุรักษ์ในอาชีพประดิษฐ์โคมล้านนาของหมู่บ้านตนเองให้คงอยู่สืบต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและพัฒนาการโคมล้านนาของหมู่บ้านเมืองสาทร ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

2. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีส่วนในการช่วยสนับสนุน รวมทั้งปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการผลิตโคมล้านนาของหมู่บ้านเมืองสาทร

3. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์โคมล้านนาของหมู่บ้านเมืองสาทรให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเมืองสาทรหลวง จำนวน 7 คน จากทั้งหมด 38 ครัวเรือนที่ทำโคมล้านนา และประชากรจากหมู่บ้านเมืองสาทรน้อย จำนวน 10 คน จากทั้งหมด 65 ครัวเรือน ซึ่งประกอบอาชีพผลิตและจำหน่ายโคมล้านนาเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 20 ปี รวมไปถึงจนถึงผู้อาวุโสที่ผลิตโคมล้านนาเป็นระยะเวลาตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป ประธานชุมชนเมืองสาทรหลวง เจ้าอาวาสวัดเมืองสาทรหลวง และเจ้าอาวาสวัดเมืองสาทรน้อย

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษามีทั้งหมดจำนวน 20 รูป/คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งประกอบไปด้วย

1. ผู้ผลิตและจำหน่ายโคมล้านนา เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 20 ปี จำนวน 12 ราย
2. ผู้อาวุโสที่ผลิตโคมล้านนา เป็นระยะเวลาตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป จำนวน 5 ราย
3. ประธานชุมชนเมืองสาทรหลวง จำนวน 1 ราย
4. เจ้าอาวาสวัดเมืองสาทรหลวง จำนวน 1 รูป
5. เจ้าอาวาสวัดเมืองสาทรน้อย จำนวน 1 รูป

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวม

ข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

เป็นข้อมูลที่ได้รับมาจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งถือเป็นแหล่งข้อมูลทางตรง โดยใช้วิธีการหาข้อมูลตามวิธีการดังต่อไปนี้

1.1 การสังเกตพื้นที่ที่ศึกษา โดยการเข้าไปสังเกตพื้นที่ของหมู่บ้านเมืองสาทร ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบข้อมูลทั่วไปเบื้องต้นของหมู่บ้าน และเพื่อใช้เป็นแนวทางสัมภาษณ์ในส่วนของรายละเอียดอื่นๆ เป็นลำดับต่อไป

1.2 การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่มีความเกี่ยวข้อง ซึ่งวิธีนี้การจะใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และสัมภาษณ์ในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ

1.3 การสอบถามใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้างในลักษณะปลายเปิด ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น เพื่อให้ได้คำตอบในรูปแบบที่มีความหลากหลาย

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary

Data) เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา รายงานการวิจัย สิ่งพิมพ์ บทความ รวมไปถึงข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องจากการเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้น

ชนิดของเครื่องมือในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการและการอนุรักษ์โคมล้านนาของหมู่บ้านเมืองสาทร ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้เครื่องมือในการวิจัยดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชน รูปแบบของโคม วัสดุที่ใช้ทำโคม ขั้นตอนในการทำโคม วิธีการจำหน่าย รวมทั้งการเข้าเยี่ยมชมของลูกค้าและผู้สนใจ

2. แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง ซึ่งผู้ศึกษาได้ทำการกำหนดหัวข้อของแบบสอบถามออกเป็นทั้งหมด 6 ส่วน มีลักษณะเป็นคำถามปลายปิด (Closed-End Question) และคำถามแบบปลายเปิด (Open-End Question) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

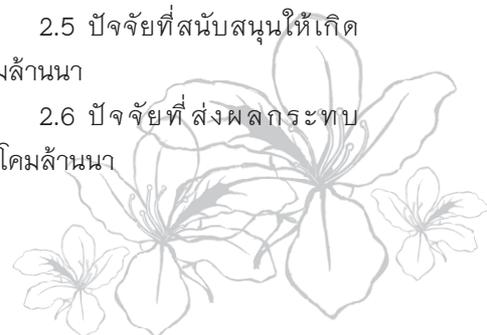
2.2 ความเป็นมาของการผลิตโคมล้านนา

2.3 รูปแบบของโคมล้านนาในอดีต

2.4 รูปแบบของโคมล้านนาในปัจจุบัน

2.5 ปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการผลิตโคมล้านนา

2.6 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการผลิตโคมล้านนา

3. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยละเอียด ซึ่งผู้ศึกษาได้กำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ตามแนวคำถามดังต่อไปนี้

- 3.1 รายละเอียดของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - 3.2 สภาพบริบทในด้านต่างๆ
 - 3.3 แหล่งวัสดุที่ใช้ในการประดิษฐ์โคมล้านนา
 - 3.4 รูปแบบของโคมล้านนา
 - 3.5 ขั้นตอนในการผลิตโคมล้านนา
 - 3.6 การดำเนินการในด้านการตลาด
 - 3.7 ปัญหาและอุปสรรคในการผลิตโคมล้านนา
 - 3.8 หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนในการผลิตโคมล้านนา
 - 3.9 วิธีการอนุรักษ์โคมล้านนา
 - 3.10 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
4. สมุดบันทึกและกล้องถ่ายรูปสำหรับใช้ในการบันทึกภาพบุคคล สถานที่ รวมถึงไปถึงเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่างๆ เพื่อใช้ประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา บทความ สิ่งพิมพ์ หนังสือ ท่องเที่ยว รายงานการวิจัย รวมทั้งข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องจากการเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต นอกจากนี้ได้ใช้วิธีการสังเกตพื้นที่ที่ทำการศึกษาศึกษา การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง และเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม

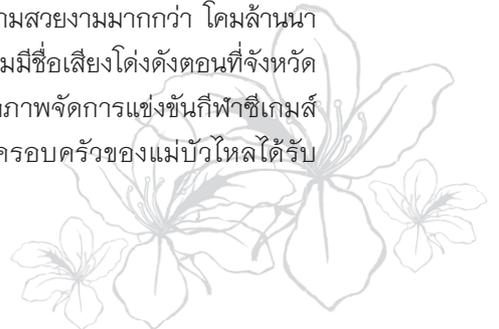
การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสอบถาม หลังจากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูล แล้วนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องพัฒนาการและการอนุรักษ์โคมล้านนาของหมู่บ้านเมืองสาตร ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า

1. โคมล้านนาของหมู่บ้านเมืองสาตร มีประวัติความเป็นมาเมื่อประมาณ 67 ปีที่ผ่านมา (บัวไหล คณะปัญญา, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2555) โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากแม่บัวไหล ซึ่งเป็นชาวบ้านสันทรายและได้มาแต่งงานกับพ่อศรีลา คณะปัญญา ที่หมู่บ้านเมืองสาตร จากนั้นแม่บัวไหลได้นำความรู้เกี่ยวกับการประดิษฐ์โคมล้านนามาเผยแพร่ให้แก่เพื่อนบ้านใกล้เคียง ซึ่งในอดีตชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการทำนา และปลูกผักชนิดต่างๆ เช่น ผักกาด กะหล่ำ เป็นอาชีพหลัก ต่อมาจึงได้ยึดอาชีพผลิตโคมล้านนาเป็นอาชีพหลัก และอาชีพเสริมในปัจจุบัน ในอดีตแม่บัวไหลได้ประดิษฐ์โคมหลายประเภท ได้แก่ โคมแปดเหลี่ยม โคมผัด โคมเพชร โคมดาว โคมหุกระต่าย โคมดวง และโคมมะพิง ซึ่งทำมาจากผ้าดิบ แต่ในปัจจุบันได้มีการประยุกต์ใช้กระดาษสา ผ้าโสร่ง ผ้าไหม ผ้าลายไทย และผ้าลูกไม้แทน เนื่องจากมีความสวยงามมากกว่า โคมล้านนาของแม่บัวไหลเริ่มมีชื่อเสียงโด่งดังตอนที่จังหวัดเชียงใหม่เป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันกีฬาซีเกมส์ ครั้งที่ 18 โดยครอบครัวของแม่บัวไหลได้รับ

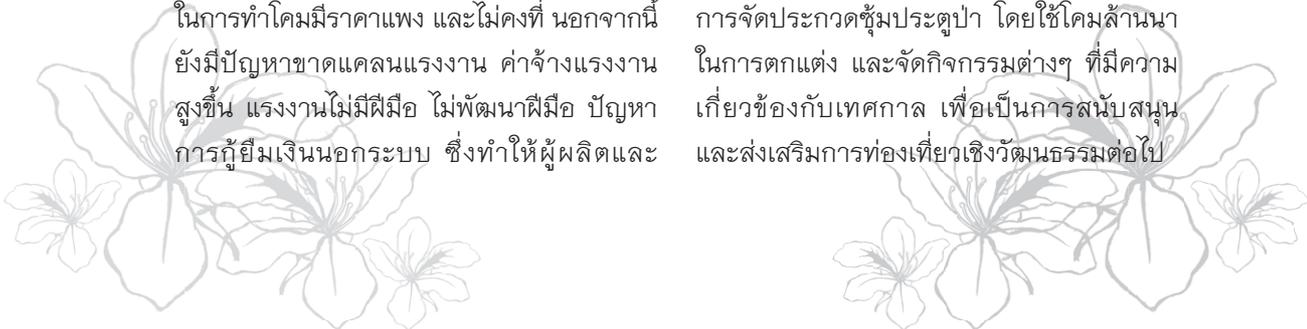

มอบหมายให้ใช้โคมล้านนา และตุ่ง ในการตกแต่งสถานที่จัดงาน นับตั้งแต่เริ่มเป็นต้นมา โคมล้านนาของแม่บัวไหลก็เริ่มที่จะมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักด้านความสวยงาม ละเอียด ประณีต และแข็งแรง ในอดีตโคมล้านนาจะใช้เป็นพุทธบูชาในงานยี่เป็ง แต่ปัจจุบันใช้สำหรับประดับประดาตกแต่งอาคารสถานที่ต่างๆ ใช้เป็นของฝาก หรือของที่ระลึก ใช้ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ใช้ในพิธีที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ใช้ในงานพระราชพิธีต่างๆ และใช้ในการต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง ปัจจุบันแม่บัวไหลและลูกหลาน ได้ผลิตโคมล้านนาออกจำหน่ายให้แก่ลูกค้าทั้งในและต่างประเทศ ด้วยความที่เป็นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์อยู่ตลอดเวลา ทำให้โคมล้านนาของแม่บัวไหลได้รับความนิยมจากลูกค้าด้วยสีลันที่สะดุดตา มีความประณีต สวยงาม และแข็งแรง

2. ปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดการผลิตโคมล้านนา คือ วัตถุประสงค์ และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำโคมล้านนาสามารถหาซื้อได้ง่ายภายในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ กาว ลวด กรรไกร ด้าย สกอตซ์เทป กระดาษสา กระดาษแตงลาย ผ้าไหม ผ้าดิบ ผ้าโทเร ผ้าลูกไม้ เป็นต้น ผู้ผลิตสามารถออกแบบทำโครงสร้างของโคม และตกแต่งโคมได้เอง โดยไม่ต้องเสียค่าจ้างออกแบบ โคมล้านนาเป็นสินค้าหัตถกรรมท้องถิ่นซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดตลอดทั้งปี จึงมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงที่ รวมไปถึงลูกค้าชาวจังหวัดไป ผู้ผลิตสามารถใช้เงินทุนส่วนตัวลงทุน และสามารถจะกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้อื่นได้ง่าย ส่วนปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการผลิตโคมล้านนา ได้แก่ วัตถุประสงค์ และวัตถุประสงค์ในการทำโคมมีราคาแพง และไม่คงที่ นอกจากนี้ยังมีปัญหาขาดแคลนแรงงาน ค่าจ้างแรงงานสูงขึ้น แรงงานไม่มีฝีมือ ไม่พัฒนาฝีมือ ปัญหาการกู้ยืมเงินนอกระบบ ซึ่งทำให้ผู้ผลิตและ

จำหน่ายโคมล้านนา ต้องชำระดอกเบี้ยในอัตราที่สูง ปัญหาการลอกเลียนแบบสินค้า ปัญหาแมลงกัดกินโครงไม้ไผ่ ปัญหาการถูกตัดราคาสินค้า ปัญหาขาดยานพาหนะในการขนส่งสินค้าให้แก่ลูกค้า ปัญหาผู้ผลิตโคมล้านนาอาวุโสไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้าได้ ปัญหาภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอย และปัญหาจากการปล่อยโคมล้อยหรือโคมไฟในช่วงเทศกาลยี่เป็ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อการบินและอากาศยาน

3. การอนุรักษ์โคมล้านนาของหมู่บ้านเมืองสาตรให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น ผู้ผลิตสามารถใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนในครอบครัวก่อนเป็นลำดับแรก มีการสอนงานให้แก่เพื่อนบ้านใกล้เคียง การเป็นวิทยากร การถ่ายทอดในลักษณะนายจ้างสอนงานให้แก่ลูกจ้าง ถ่ายทอดความรู้โดยการสอนวิธีการทำโคมล้านนาให้นักเรียนนักศึกษา รวมทั้งบุคคลที่สนใจทั่วไปที่มาศึกษาดูงานที่บ้านพ่อครูแม่ครู รวมทั้งครูอาจารย์และพนักงานของโรงแรมที่อยู่ในเชียงใหม่ก็ได้เข้ามาดูงานที่บ้านของพ่อครูแม่ครูเช่นกัน เพื่อที่จะนำความรู้ที่ได้กลับไปถ่ายทอดให้แก่นักเรียน และลูกค้าของโรงแรมเป็นลำดับต่อไป สำหรับแนวทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชาวเมืองสาตรได้เสนอให้มีการจัดถนนคนเดินภายในบริเวณหมู่บ้านเมืองสาตร และกิจกรรมภายในงานควรที่จะมีการสาธิตวิธีการทำโคมล้านนา มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์โคมล้านนา รวมทั้งสินค้าหัตถกรรมประเภทอื่นๆ ของหมู่บ้านเมืองสาตร สำหรับช่วงเทศกาลยี่เป็ง ควรมีการจัดประกวดขุ้มประตูป่า โดยใช้โคมล้านนาในการตกแต่ง และจัดกิจกรรมต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับเทศกาล เพื่อเป็นการสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

สรุปผล

จากผลการวิจัย พบว่ามีประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์โคมล้านนาของหมู่บ้านเมืองสาตรให้มีการสืบทอดต่อไปสู่รุ่นลูก รุ่นหลาน โดยวิธีการถ่ายทอดความรู้ หรือ ภูมิปัญญา ซึ่งเป็นการอนุรักษ์หัตถกรรมพื้นบ้านให้คงอยู่ต่อไป แต่ก็มีข้อจำกัดเรื่องของเวลา เนื่องจากว่าผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมีเวลาน้อย เพราะประกอบอาชีพอื่นเป็นหลักมากกว่า ดังนั้นจึงส่งผลให้ไม่ได้รับการถ่ายทอดอย่างเต็มที่ และประการสำคัญที่สุดนั้นคือคนรุ่นใหม่ยังขาดความตระหนักถึงความสำคัญ และมีความต้องการเรียนรู้งานศิลปะพื้นบ้านเหล่านี้อย่างจริงจัง เพราะต้องมีใจรักอย่างแท้จริง ต้องทำความเข้าใจอย่างละเอียดในชิ้นงาน จึงจะสามารถทำงานชิ้นนั้นได้อย่างประณีตและสวยงาม (อรทัย อัจฉา, 2531) การถ่ายทอดความรู้ของผู้ผลิตโคมล้านนาของหมู่บ้านเมืองสาตร ได้ใช้วิธีการดังต่อไปนี้

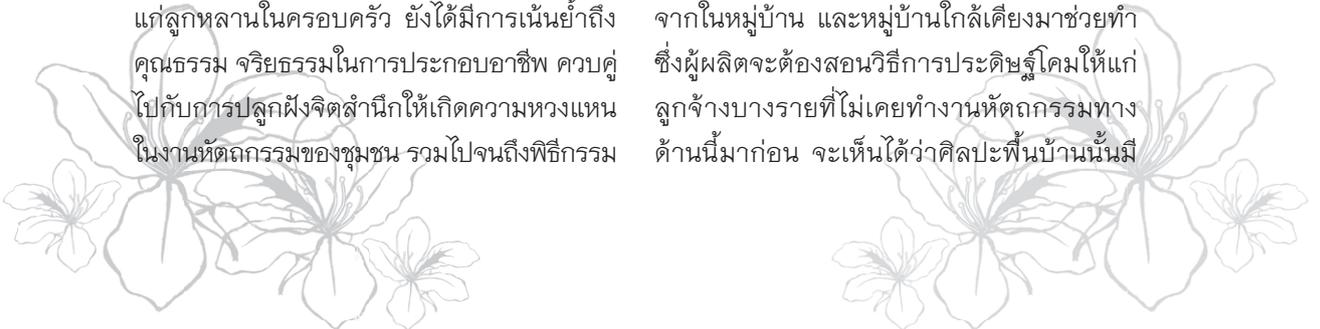
1. ถ่ายทอดความรู้ในการประดิษฐ์โคมล้านนาให้แก่คนในครอบครัวก่อนอันดับแรก เช่น แม่บัวไหล ได้ถ่ายทอดความรู้ในการประดิษฐ์โคมล้านนาให้แก่ลูกหลาน ซึ่งลูกหลานทุกคนสามารถที่จะประดิษฐ์โคมล้านนาได้ การถ่ายทอดในลักษณะนี้เหมือนกับยุคดั้งเดิม เนื่องจากเป็นกระบวนการครบวงจรในส่วนของผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอด คือ สถาบันครอบครัว ซึ่งจะทำให้ความรู้ฝึกฝนทักษะ ความชำนาญ ตลอดถึงเทคนิควิธีการในการปฏิบัติตามขั้นตอนต่างๆ จากสิ่งที่ย่างสู่สิ่งที่มีความซับซ้อนมากขึ้นตามลำดับให้แก่ลูกหลานในครอบครัว ยังได้มีการเน้นย้ำถึงคุณธรรม จริยธรรมในการประกอบอาชีพ ควบคู่ไปกับการปลูกฝังจิตสำนึกให้เกิดความหวงแหนในงานหัตถกรรมของชุมชน รวมไปถึงพิธีกรรม

ที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อถือ ข้อกำหนด และข้อห้ามในการปฏิบัติอาชีพ ใช้การฝึก การบอก การสอน การสาธิตให้ดู การทดลองปฏิบัติจริง รวมทั้งมีการว่ากล่าวตักเตือนในกรณีที่ทำไม่ถูกต้อง (สมบุญรณ ทำนอง, 2540)

2. การถ่ายทอดความรู้โดยการสอนงานให้แก่เพื่อนบ้านใกล้เคียงเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว นอกจากนี้แล้วในช่วงปิดภาคเรียนจะมีเด็กและเยาวชนที่ให้ความสนใจมารับจ้างทำโคมที่บ้านของแม่บัวไหลอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งแม่บัวไหล และลูกหลานภายในครอบครัวก็จะให้ช่วยงานในส่วนที่ง่าย หรือ ยังไม่ต้องใช้ทักษะฝีมือที่ละเอียดมากนักก่อน เช่น การติดหางโคม การติดดอกลายคำ หรือ การติดกระดาษขอบทองที่ใช้สำหรับตกแต่งตัวโคม ในปัจจุบันนี้ชาวบ้านเมืองสาตรน้อยส่วนใหญ่ก็ประกอบอาชีพประดิษฐ์โคมล้านนาเป็นอาชีพหลัก

3. ถ่ายทอดความรู้โดยการเป็นวิทยากร ซึ่งแม่บัวไหลและผู้ผลิตโคมล้านนารายอื่นมักถูกรับเชิญให้เป็นวิทยากรพร้อมสาธิตวิธีการทำโคมล้านนาให้แก่สถาบันการศึกษาต่างๆ ที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ตั้งแต่ในระดับชั้นอนุบาล ไปจนถึงระดับอุดมศึกษาทั้งของภาครัฐบาล

4. การถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบนายจ้างสอนงานให้แก่ลูกจ้าง พบได้กรณีที่นายจ้างประสบปัญหาไม่สามารถผลิตโคมล้านนาให้แก่ลูกค้าได้ทันตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงก่อนเทศกาลลอยกระทง ดังนั้นผู้ผลิตจึงมีความจำเป็นที่จะต้องหาลูกจ้างจากในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียงมาช่วยทำ ซึ่งผู้ผลิตจะต้องสอนวิธีการประดิษฐ์โคมให้แก่ลูกจ้างบางรายที่ไม่เคยทำงานหัตถกรรมทางด้านนี้มาก่อน จะเห็นได้ว่าศิลปะพื้นบ้านนั้นมี

ความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคม จึงจำเป็นต้องมีการสืบทอดระหว่างรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ภูมิปัญญาได้สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงในสังคมชาวบ้านให้อยู่รวมกัน และมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอย่างเหนียวแน่นไม่แตกสลาย (อรทัย อาจอ่ำ, 2531)

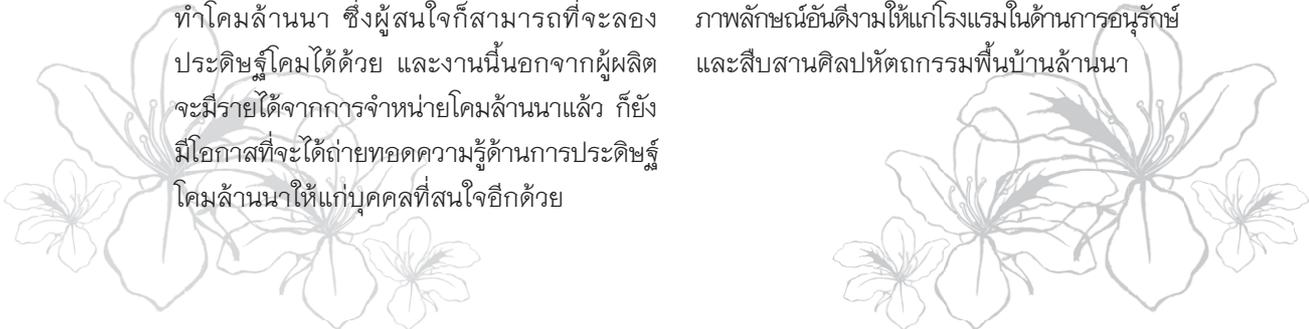
5. การถ่ายทอดความรู้โดยการสอนวิธีการทำโคลนล้าंनाให้แก่นักเรียน นักศึกษา และบุคคลทั่วไปที่สนใจ เข้ามาศึกษาเรียนรู้วิธีประดิษฐ์โคลนล้าंनाถึงที่บ้านของพ่อครู และแม่ครู โคลนล้าंनाเป็นศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านที่สร้างมูลค่าเพิ่มทางด้านจิตใจให้กับวัตถุ ซึ่งการทำงานทางด้านศิลปะหัตถกรรมจึงมีความจำเป็นที่ต้องใช้องค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอด สืบต่อๆ กันมา และความรู้ทั้งหลายเหล่านั้นล้วนแต่เป็นความรู้ทางด้านสังคมหรือวัฒนธรรมที่มีการแบ่งปัน (Shared) ในหมู่ผู้ที่ได้ใช้ความรู้นั้น และการมีมโนทัศน์ (Concept) ทางจิตวิทยาการรู้คิด (Cognitive Psychology) ในเรื่อง “ชุมชนการปฏิบัติ (Community of Practices)” ใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่ความรู้เป็นของสังคม ซึ่งแนวคิดนี้ก็ได้แสดงให้เห็นว่า ความรู้ที่แต่ละคนมีอยู่ ล้วนแต่เกิดมาจากการปฏิบัติจริงทั้งสิ้น ก่อนที่จะดำเนินการถ่ายทอดให้แก่บุคคลอื่น (ศิริ ผาสุก, 2533)

6. การนำโคลนล้าंनाออกจำหน่ายและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ตามหน่วยงานต่างๆ ที่ได้จัดขึ้น เช่น งานจำหน่ายสินค้าของศูนย์ส่งเสริมการส่งออกภาคเหนือ นอกจากนี้ผู้ผลิตยังได้มีการนำโคลนล้าंनाไปจัดแสดงที่หอศิลปวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ภายในงานจะมีการสาธิตวิธีการทำโคลนล้าंना ซึ่งผู้สนใจก็สามารถที่จะลองประดิษฐ์โคลนได้ด้วย และงานนั้นนอกจากผู้ผลิตจะมีรายได้จากการจำหน่ายโคลนล้าंनाแล้ว ก็ยังมีโอกาสที่จะได้ถ่ายทอดความรู้ด้านการประดิษฐ์โคลนล้าंनाให้แก่บุคคลที่สนใจอีกด้วย

7. มีการถ่ายทอดความรู้วิธีการประดิษฐ์โคลนไฟ โดยพระปลัดจตุพร วชิรญาโณ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเมืองสาทรน้อย ซึ่งสอนฟรีให้แก่บุคคลที่สนใจ โดยทางวัดจะจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ให้ และในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีทั้งพระ เณร ตลอดจนजनบุคคลภายนอกที่ให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการนี้

8. ในอดีตเคยมีการถ่ายทอดวิธีการทำโคลนล้าंनाให้แก่คณะครูที่อยู่ต่างอำเภอ เช่น อำเภอแม่ริม อำเภอแม่แตง เป็นต้น โดยแม่ครูสุพัฒน์ มโนวงศ์ เป็นผู้ถ่ายทอดใช้สถานที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ใช้ระยะเวลาที่สอน 1 สัปดาห์ เพื่อให้ตัวแทนครูนำกลับไปถ่ายทอดให้แก่นักเรียนของตนเองเป็นลำดับต่อไป แต่ปัจจุบันนี้โรงเรียนที่อยู่ต่างอำเภอ รวมทั้งโรงเรียนที่อยู่ในเขตตัวเมืองเชียงใหม่ ก็ได้มีนโยบายให้ส่งตัวแทนครูมาเรียนกับพ่อครูแม่ครูที่หมู่บ้านเมืองสาทรโดยตรง และมีการจ่ายค่าตอบแทนให้ 500 บาทต่อครั้ง ซึ่งราคานี้จะไม่รวมค่าอาหารกลางวัน

9. การถ่ายทอดความรู้ในการประดิษฐ์โคลนล้าंनाให้แก่ตัวแทนของทางโรงแรมต่างๆ ที่อยู่ภายในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งกลุ่มตัวแทนเหล่านี้จะถูกส่งมาจากโรงแรมเพื่อเรียนวิธีการทำโคลนล้าंनाที่หมู่บ้านเมืองสาทร เมื่อเรียนเสร็จก็นำความรู้กลับไปถ่ายทอดให้แก่ลูกค้าของทางโรงแรม ซึ่งก็มีทั้งลูกชาวไทยและชาวต่างประเทศเป็นจำนวนมากที่ให้ความสนใจและเห็นความสำคัญของการทำโคลนล้าंना วิธีการนี้กำลังได้รับความนิยมมากในปัจจุบัน เพราะถือว่าเป็นการประชาสัมพันธ์ และสร้างภาพลักษณ์อันดีงามให้แก่โรงแรมในด้านการอนุรักษ์และสืบสานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านล้าंना

10. ชาวบ้านเมืองสาทรได้อุรักษ์ โคมล้านนา โดยใช้วิธีการสืบทอดประเพณีและ วัฒนธรรมซึ่งก็มีความเกี่ยวข้องกับโคมล้านนา ดังเช่น ในช่วงเทศกาลยี่เป็งทางวัดเมืองสาทรน้อย จะจัดการแข่งขันโคมไฟลอดห่วงเป็นประจำทุกปี นอกจากนี้ชาวบ้านใช้โคมล้านนาในการตกแต่ง ชุ่มประดู่ป่า และประดับประดาวัดวาอารามให้ สวยงามในช่วงเทศกาลยี่เป็งอีกด้วย และในแต่ละ ปีที่ผ่านมาชาวบ้านเมืองสาทรยังได้มีการนำ โคมล้านนาของตนเองที่ประดิษฐ์ขึ้นมาอย่าง สวยงามที่สุดถวายให้แก่ทางวัดเมืองสาทร ในเทศกาลยี่เป็งเพื่อเป็นพุทธบูชา และเป็นสิริมงคล แก่ตนเอง กิจกรรมที่จัดขึ้นดังกล่าวล้วน แต่เป็นการรักษาความแท้ทางกายของชุมชน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือในการรณรงค์ และร่วมมือปฏิบัติ ตลอดจนพัฒนาจนกลายเป็นข้อพึงปฏิบัติร่วมกันดูแลรักษาชุมชน เพื่อที่ จะทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนายังยืนต่อไป (กิตติพงษ์ ล้ออุทัย, 2554)

11. ผู้ผลิตโคมล้านนาของหมู่บ้าน เมืองสาทร ได้จัดทำโครงการสอนการทำโคม ล้านนาให้แก่บุคคลที่สนใจทั่วไป สำหรับโครงการนี้ ก็ได้รับเงินงบประมาณจากทางเทศบาลนคร เชียงใหม่เป็นประจำทุกปี

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องประวัติ ความเป็นมาพัฒนาการและการอนุรักษ์โคมล้านนา ของหมู่บ้านเมืองสาทร ตำบลหนองหอย อำเภอ เมือง จังหวัดเชียงใหม่ สามารถที่จะศึกษา เรื่องอื่นๆ เพิ่มเติมดังนี้

1. ควรมีการศึกษาเรื่องศิลป ทัศนกรรมพื้นบ้านของหมู่บ้านเมืองสาทร ประเภทอื่น เช่น การทำข้าวตอก การทำตุ้ง การทำชันบายศรี ทั้งนี้เพื่อสามารถที่จะช่วย อนุรักษ์ทัศนกรรมพื้นบ้านดังกล่าว

2. ควรทำการศึกษาเรื่อง แนวทาง ในการจัดตั้งกลุ่มโคมล้านนาของหมู่บ้าน เมืองสาทร

3. ควรศึกษาถึงเรื่องความคาดหวัง และความต้องการของลูกค้าที่ตัดสินใจซื้อ โคมล้านนาของหมู่บ้านเมืองสาทร

4. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับความ คาดหวังของชาวบ้านเมืองสาทรที่มีต่อหน่วยงาน ของภาครัฐ และเอกชนในด้านการให้ความ ช่วยเหลือทางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

5. ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบ ของโคมล้านนาที่ได้รับความนิยมจากกลุ่มลูกค้า ในตลาดท่องเที่ยว

6. ควรจะมีการต่อยอดงานวิจัย โดยทำการศึกษาเกี่ยวกับความพึงพอใจ ของชาวบ้านเมืองสาทรที่มีต่อการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมของหมู่บ้านในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กิตติพงษ์ ล้ออุทัย. การอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: ชุมชนตลาดล่าง
ในเขตเมืองเก่าลพบุรี. กรุงเทพฯ: ปรินญาณิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.
- เครีวัลย์ มีเกียรติ. ภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมอาชีพ, 2546.
- จารุภัทร วิมุตเศรษฐ์. เทียวล้านนาตามหาภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์
พับลิชชิ่ง, 2550.
- เจริญ ต้นมหาพราน. ผ่อป่าเวณีบ้านเฮา. กรุงเทพฯ: ชารบัวแก้ว, 2541.
- ฉลอง พิณจสุวรรณ. อหังการสล่าล้านนา. กรุงเทพฯ: ออฟเซ็ท เพรส จำกัด, 2551.
- ธเนศวร เจริญเมือง. มาจากล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: มิ่งเมือง, 2538.
- บรรชกร กล้าหาญ. การเปลี่ยนแปลงกระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิตของหัตถกรรมพื้นบ้าน.
เชียงใหม่: ปรินญาณิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.
- บัวไหล คณะปัญญา. สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2554.
- ปฐม นิคมานนท์. รายงานการวิจัยการค้นหาคำรู้และระบบการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย.
กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2538.
- มณี พยอมวงศ์. เครื่องสักการะในล้านนาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2548.
_____. ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2541.
- รัตนชัยธรรม, พระครู. งานฉลองเจดีย์ อุโบสถ กุฏิ วัดเมืองสารตรหลวงสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี.
ม.ป.ท., 2539.
- รุจพร ประชาเดชสุวรรณ. โคมล้านนา. ม.ป.ท. 2550.
- ศิริ ผาสุก. หัตถกรรมพื้นบ้าน สร้างงาน สร้างรายได้. กรุงเทพฯ: คมเด็ยว, 2533.
- สมบุญรณ์ ทำนอง. กระบวนการฝึกลูกมือช่างงานหัตถกรรมในชุมชนเมือง เชียงใหม่: ปรินญาณิพนธ์
ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.
- สุนันท์ ไชยสมภาร. การสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อพัฒนาชุมชนเมืองสารหลวง ตำบลหนองหอย
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. ปรินญาณิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่, 2543.
- อรทัย อาจอ่า. รายงานการวิจัยเรื่องชุมชนเชิงกี: วิถีชีวิตและกระบวนการพัฒนาสู่การพึ่งตนเอง.
กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2531.

